

ARXIV

DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE TERRASSA

ANY VI - SEGONA EPOCA

GENER - FEBRER DE 1924 :: N.º 27

SUMARI:

TEXT: Sant Salvador de les Espases, per *Joan Solà, Sch. P.* — Excursió a Manlleu. Visita als tallers Serra S. A. i Forges del Ter.—Crònica. — Anunci d'excursions, per a febrer i març.

GRAVATS: El retaule en son altar. — Façana i paret lateral de l'Ermite. — Arcades del Clos i del Cor de la Capella. — Sant Salvador de les Espases des del Coll de Cabra, clixés *J. Reig.* — Vista de conjunt des del SW., clixé *P. Gorina.* — Planta de Sant Salvador de les Espases, gràfic *P. Gorina.*

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ: SANT ANTONI, 64

F. UBACH DAVÍ

: PUES, LLIÇOS I ACCESSORIS PER A LA INDÚSTRIA TÈXTIL :
SANT QUIRZE, 10. - TELÉFON: 5897

P. JORBA

TELÉFON, 6354

PANYOS I NOVETATS

La casa millor assortida en el ram de panyeria

CASA JORBA

PLAÇA MAJOR I GABATXONS

TINTORERIA

Vda. de J. Castelló

NORD, 25

Sucursal: RUTLLA, 40

Rentats al sèc
Tenyits i planxats al vapor

CAMISERIA

VACARISAS

CAMISES PER A
EXCURSIONISTA

Font-vella, 4 i 6.-Tel. 5993

TOT BON EX-
CURSIONISTA

GASTA XOCOLATA I

BOMBONS

PIERA I BRUGUERAS

JOSEP MACIAS MARIMÓN

□ □ □

Grans assortits en Llaneria per
a Caballer i Senyora, còpia de
la casa Claude, de París.

ENFRONT AL MERCAT

TELÉFON, 6298

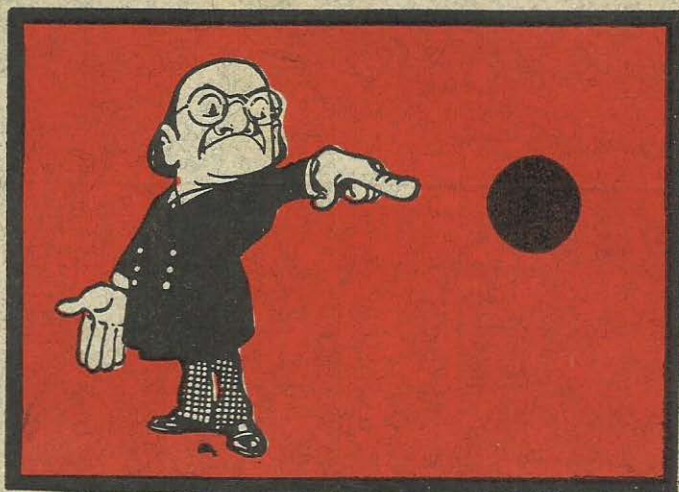
Ramon Morral

Constructor de claus de
totes classes, especialitat
per a diables i estricadors

CARRER DE TOPETE, N.º 61

FERRER I DURAN

PANYOS I NOVETATS. - Despatx: Sant Pere, 38. - Teléf. 6350

EN UN PUNT

coincideixen els industrials, els comerciants,
els artistes, i tots els homes de gust refinat:

QUE ELS TREBALLS QUE SURTEN DELS
TALLERS GRÁFICS "LA INDÚSTRIA"

SON IMMILLORABLES

JOAN MORRAL

PASSEIG, 7 i 9 : : : : TELÉFON, 5830

M. ABAD RIBERA

PUES I LLIÇOS PER A TEIXITS. - EXTENS ASSORTIT EN PUES DE LLOGUER. - FILFERROS DE TOTES CLASSES. - LAMINACIÓ EN PRET DE CÈRCOLS PER A EMBALATGES, I ALTRES INDÚSTRIES

TOPETE, 1

TELÉFON, 5774

Banco Catalán S. A.

Societat Cooperativa
de Crèdit i Estalvi

Font-vel·la, 20. - Telèfon, 6391
TERRASSA

Pintura decorativa. - Rètols. -

Maquinària i Mobles esmaltats

JOSEP REIG I CABANES

Ireneu, 19. - TERRASSA

JOSEP VALL

Fàbrica de tubs de paper
de totes menes

Villarroel, 9. - BARCELONA

REPRESENTANT A TERRASSA:

J. MACH GUTSENS

Pau Gorina i Gabarró

Mestre d'Obres

Puignovell, 48 - Telèfon, 6097

Assegurances CAPELLA

Vida : Incendis : Marítims : Accidents, etc.

Despatx: Sant Josep, 49

Telèfon, 5709

ARXIV

DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE TERRASSA

ANY VI
SEGONA ÈPOCA
GENYER - FEBRER 1924
NÚM. 27

Sant Salvador de les Espases

PER

JOAN SOLÀ, SCH. P.

VA ésser el 7 d'octubre, diada del Roser de tot el món, i el 18 de novembre prop-passats, que amb un bell estol de socis, respectivament del benemèrit Centre Excursionista i del jovençà Club Pirenenc, i últimament a 16 de desembre amb el Llic. senyor Elias, En P. Gorina i En J. Reig ens dirigírem cap a Sant Salvador de les Espases, a través, però de Sant Pere Sacama i Puig-Ventós. Res direm, per no allargar massa, d'aquests últims llocs, que mantes vegades hem apassat, oïnt amb fruïció de llavis d'un vell pastor, * que allí guardava el ramat, les tradicions de la vellura que ell tan bé feia reviure amb els 90 anys que damunt porta. Res en direm, car ben clar parlen les dates esculpides en els blocs que encara hi resten.

Nosaltres, revoltant el Puig-Ventós, calcant sempre mal camí de roca viva, arribàrem a Coll de Bram, i des d'aquí, per entre pins, férem via cap al Collet de Sant Salvador. I quin espectacle més bonic! A la dreta cap al N. s'hi alça magestuós el Turó del Roure del Vent, que enllaçant-se amb la Serra de l'Hospici, baixa suaument per a formar el poètic Coll de Cabra, per on passa la Carretera del Cairat. A ponent del Roure del Vent hi ha el massís Turó de la Socarrada, que

* Ens diuen que fa poc temps que s'ha retirat a Olesa.

fa naia al Torrent de Càn Tobella, havent-hi detràs el Pla o Era de les Bruixes i l'altívol Serral Rodó, i més al fons el superb Montserrat amb tota sa poesia, sempre bella i sempre nova. Aplegàrem, mentrestant, per un corriol en molts trams mig esborrat i en altres damunt cingles, al Turó de Sant Salvador.

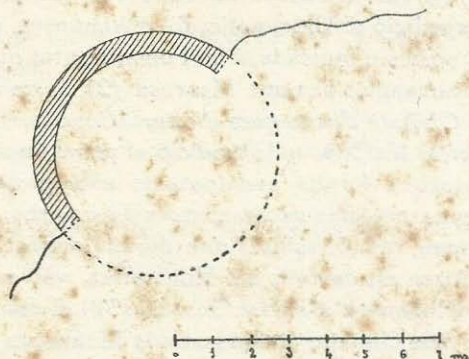
L'efecte que causa en l'ànim de l'excursionista el petjar aquells cims és indescriptible. Aquell Turó de colossal esquena de camell, isolat, millor dit, unit tan sols a altres no menys punxaguts que, a manera de caravana enrera el segueixen fins retornar al Collet suara passat: aquella vista del Llobregat on, en eixir de llepar els peus del Montserrat, s'hi emmirallen les masies que el rodegen de Càn Tobella, La Puda, Càn Estruch, Càn Corones, Càn Paloma, Mas Manader, Càn Castells, Càn Vinyals, Casa Blanca...: aquell Turó de pinyolenc format, com el nostre Sant Llorenç, per les desferres dels rius terciaris al començ de l'eocèn, pinyolenc redreçat, fins a pendre la verticalitat, per les compressions del SSW. que en l'època sarmentiana bó i enlairant els Alps Suïssos donaren l'últim esforç als Pireneus: aquell Turó que pel mitjà del torrent Fondo es separa del triàsic del Puig-Ventós Gran i del Xic, i des d'on es contempla, redreçada també fins a la vertical, la pudinga quarsosa que s'estèn des de La Puda al Molinot, reapareixent a Càn Candi i perdent-se a Càn Solà del Recó: aquell Turó admirable fou escollit pels antics cristians com talaia, com a torre, com a lloc estratègic per a veure a distància els enemics i prevenir-se contra d'ells. Repassem breument l'Història.

La Rocha de la Espaa

Per mor de les invasions dels alarbs, des del 785 al 986 fou l'època de més activitat en l'edificació de fortaleses en la nostra terra. En els llocs estratègics, en els quals hi havia sòl sobrer, terres adscrites, s'hi edificaven *cases altes*, *castells* termenats o murallats; però quan no hi havia terreny adscrit, com en els llocs molt alts, inaccessibles, inexpugnables, on amb poc esforç es podien defensar, els cristians, a semblança dels ibers i dels romans amb ses torres i talaies, hi construïen edificis de reduïdes proporcions, poc còmodes, de mala qualitat, anomenats *forces i roches* (roques). (1) I, com veurem més endavant, el fort de Sant Salvador s'anomenava *rocha* (roca), quals fona-

(1) En publicar els Usatges En Ramon Berenguer I, l'any 1068, ja en dedicà un a "Las Rochas" en el Llib. 8, Tit. 4. Vegi's "Constitucions i altres Drets de Catalunya", pàg. 403. Edic. 1704.

ments de dur morter amb pinyolenc i pedra esmoladora subsisteixen encara envoltant la coroneta del bell cim del Turó, com a record d'aquell estret mirador, capaç per una trentena de persones, que nostres avantpassats hi construïren per vigilar de lluny en temps de perill i preparar-se per llur defensa.

Restes de La Rocha

Però, ens diu la tradició que quan els moriscos dominaven la comarca montserratina, aquest cim de Sant Salvador fou testimoni d'una sagnant batalla que contra els infidels obtingué En Ramon Berenguer, qui en mig de la ferocitat de la lluita, demanant la protecció del Cel, es vegé aviat favoregut amb una espessa pluja d'espases que corrien cap als enemics, deixant-los de tal manera aturats, que els pocs que en vida quedaren desallotjaren immediatament aquells cims.

I a quin any podem suposar donada aquesta batalla de què ens parla la constant tradició de tots els pobles del voltant?

Sabem que el Comte Borrell, qui regnà des del 947 al 992, va aguantar la més forta investida dels alarbs, qui a la veu de llur invencible capdill Almansur, en un obrir i tancar d'ulls s'apoderaren de tot el país, des de Sant Jaume de Galícia fins a Barcelona, possessionant-se dels principals castells del Montserrat, i destruint la ciutat de Manresa i fins els fonaments de ses Esglésies: *et ejus Ecclesiæ a fundamentis dirutæ*. (1)

(1) "Los Castells del Montserrat", per Carreras i Candl. Pàg. 41.

També és sabut que son fill, Ramon Borrell, des del 999 al 1001, va sofrir les conseqüències de la última correria d'Almansur, de la qual ens diu l'Abad de Bages Ramon, (1) en pendre possessió del Priorat a 13 d'octubre de 1002, que el seu antecessor Sunifret quasi no pogué regnar, perquè els sarraïns perturbaren els castells i llars d'aquesta regió; no essent menys funesta per al Comtat de Barcelona la primera expedició d'Abdelmelic, fill d'Almansur, quan en 1003 arribà fins a les portes d'Igualada, i ho i destruint tot quant a son pas trobava, caigué novament damunt Manresa (2) deixant-la completament arrasada: *Civitate diruta quæ dicitur Minorisa*.

Poc ens diuen la història, ni la tradició el paper importantíssim que representarien nostres forns avantpassats encinglerats en aquesta Rocha durant totes aquestes escaramusses dels alarbs, malgrat de relatar-nos la primera, les vicissituds que durant aquest període de la reconquesta sofriren els castells del Montserrat, vaivenejant en llurs posseïdors, principalment el de La Guàrdia (3) i el del Marro, (4) els més importants dels cinc que defensaven la Muntanya Santa, i d'assenyalar els flagells que anorreaven els pobles de la rodalia; però, podem suposar amb fonament que la morisma no petjà pas mai aquests inexpugnables cims de Sant Salvador, ans bé ells devingueren el més segur asil pels atribulats cristians quan els moros tant sovintejaven pels indrets del Montserrat, que el Comte de Barcelona per a lliurar-se de llurs assalts fins cedi *in feudum* (5) en l'any 1050 el Castell d'Ullastrell a Bernat Amat de Claramunt.

En canvi ens diu la tradició, que fou En Ramon Berenguer, Comte de Barcelona, qui, en el moment culminant de la lluita lliurada en aquells cims contra dels moros, demanà ajut al Cel per a vèncer als invasors. I l'història no ens assenyala pas pugnament amb la morisma cap altre Berenguer que el Gran (6) quan a l'any 1109 en veure's sor-

(1) "Geografia de Catalunya", per Carreras i Candi. Vol. Catalunya, pàg. 908.

(2) Id., ibidem.

(3) Aquest castell, col·locat damunt de lo que avui és Càn Massana, dominava les comarques d'Igualada, Calaf i Manresa, i en 1370 fou comprat al rei En Pere el Cerimoniós pel Prior de Montserrat, En Jaume de Viver, qui, conjuntament amb la Parròquia i terme del Bruch, en pagà 36.000 sous. V. "Nueva Historia de Montserrat", pel P. Crusellas, pàg. 396.

(4) El Castell del Marro, a prop de Santa Cecília, ja caigué a mans dels alarbs en 730, lliurant-lo En Jofre el Pilós, l'any 888. V. "Los Castells del Montserrat", per Carreras i Candi.

(5) "Sant Llorenç del Munt", per A. Vergés, pàg. 49.

(6) Història de Catalunya, per Víctor Balaguer. Vol. I. Llibre IV. Pàgs. 611 i 612. Vegi's també l'Enciclopèdia Espasa que fixa aquesta batalla a l'any 1108. Vol. 49, pàg. 562, lletra R. Ramon.

près per l'entrada en el seu Comtat dels Almorabits, qui procedens de Saragossa amb son capdill Aben-Alhag al front, ho encendien tot fins a Gelida bo i sembrant a llur pas la destrucció, el terror, la mort, havent arribat, segons diuen alguns, fins davant de les mateixes portes de Barcelona: quan en contemplar com els musulms, no sols vencedors sinó enriquits amb precioses despulles i molts catius, buscaven desfer el camí, transportant el fabulós botí per vies amples, còmodes i fàcils, (1) mentre la gent defugia tota lluita passant per corriols i mals camins, per cingleres i espadats, ell, Ramon Berenguer el Gran, el deixeble del Cid en la Conquesta de València, guiant valerós una columna d'invencibles, parapetats en aquella *Rocha* i disposats a caure d'un a un abans de cedir-la o abandonar-la, en anar a deturar la marxa als aventurers i fins aleshores venturosos musulms que s'internaven per aquells mals passos, alçà els ulls al Cel demanant auxili, tement l'extermini propi i el dels seus davant d'un exèrcit d'enemics tan nombrós i formidable, obtenint a l'instant una pluja tan fecunda d'espases de foc botant certeres contra dels sarraïns, que aquests, del tot desconcertats, emprengueren una desordenada i vergonyosa retirada, deixant per les fondalades i vessants d'aquelles grenyes tants de cadàvers, que segons diu la mateixa crònica musulmana, (2) allí moriren quasi tots els cavallers de Lamtuna, o hi quedaren ferits o presoners, i allí caigué també amb l'arc a la mà, morint com un valent, el mateix capdill Aben-Alhag.

Restes d'aquesta lluita en aquells temps sens igual en queden encara en les esclotxes del pinyolenc del cim del turó on es defensaren els cristians, en les quals s'han trobat artístiques fletxes de bonze de diferents mides, oscil·lant entre tres i quatre centímetres de llarg; cinc o sis de les quals molt acuradament conserva en el seu Museu l'intelligent antiquari de Terrassa, En Ramon Fau.

Des d'aquest fet tan gloriós per a la nostra terra aquell Turó s'anomenà *La Rocha de la Espaa*, en prova de lo qual em plau transcriure un petit extracte que, sobre Les Vegueries en què es dividia a l'any 1304 el Comtat de Barcelona, es troba en l'*Arxiu de la Batllia del Reial*

(1) Pel mig d'Olesa, o molt arran, passava una "via romana" que revoltava cap al Cairat, on, segons En Piferrer, queden encara alguns vestigis. V. "Memòries de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques", Vol. VII, pàg. 120.

(2) Conde, Cap. XXIV de la tercera part.

Patrimoni. Diu així lo que es refereix al nostre cas. «La Vegueria de Barchinona e de Valles combrença a Garraf lains en la mar e puja per la muntanya d'Araprunya e trevesa per les muntanyes de Cervello e e ix a Noya entre Castell-viy e Gilida..... e puja per Llobregat a amunt entro sus al terme de Vaquerices e al Col de Bram e compren dins aquest terme Oulesa de Muntserrat e la *Rocha de la Espaa* e ix de sa per la muntanya al Col de Davi e per la serra entro sus a Sent Lorenç des Munt. E per la serra entro sus al castell de Granera...» (1)

De manera que el cim d'aquell turó on hi havia feia segles construïda una petita talaia, anomenada *Rocha*, després de la lluita haguada en aquells espadats, se'n digué, per mor de les espases de foc amb que el Cel afavorí als cristians, *La Rocha de la Espaa*, o de les Espases.

L'Ermita de Sant Salvador

Ja siga que el dia en què lluitaren nostres avantpassat amb els sarraïns en el Turó de la *Rocha* s'escaigués ésser el 6 d'agost, diada en què des dels primers segles celebra l'Església la gloriosa Transfiguració del Senyor, o bé que el Comte Berenguer directament implorés l'auxili del Salvador del món, o, com diuen alguns, que s'aparegués entre núvols el Salvador mateix bo i fent vibrar les espases que tant de dret anaven a clavar-se en el cor dels enemics de la Creu, és quasi cert que el mateix Comte concebria l'idea d'edificar en aquells cims una Capella al qui fou verament llur Salvador. I aquell Comte afavorit del Cel, tan piadós que acabà sos dies en un convent de Templaris, no hi ha cap dubte que ell personalment col·locaria la primera pedra de l'edifici i assistiria a sa inauguració, com ho feren sos avis en 1064 amb la de Sant Llorenç del Munt; és seguríssim que oferiria tots els seus cabals per a la prompta construcció de l'actual Ermita i Casal, (2) car fer a pic en aquell encinglerat el lloc precis on assentar els fonaments, dur del llit del Torrent Fondo els blocs d'arenisques triàsiques de què estan construïdes ses parets, i portar-les per un camí dolent on amb prou feines pot pujar-hi un hom descarregat, és una obra ge-

(1) Geografia de Catalunya, per Carreras i Candi. Vol. Catalunya, pàg. 944.

(2) En Pelegrí Casades i Gramatxes creu que l'Ermita data del segle XI, però, arrunada més tard, fou reconstruïda en el segle XVI, component-se aleshores els Goigs que encara avui dia es canten. V. "Memòries de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques". Vol. VII., pàg. 128.

gantina, una tasca d'intrepids, una empresa de molt cost, que tan sols podia ésser duta a felicitat per la fe, constància i prodigalitat de nostre Comte Ramon Berenguer el Gran.

L'edificació en conjunt té la forma d'una TAU, dirigida tant a llevant com els ho consentiren els grans espadats que tallen el Turó per la banda del torrent Fondo i de la de Sant Salvador. En el braç llarg de la TAU hi ha la Capella i la cisterna, i en el travesser, una sala, el menjador i la cuina, amb una cambra sota d'ella. La cisterna, oberta a pic en la pudinga, i d'uns 4.50 metres de fondària, quan estava en condicions, donava, diuen, una aigua delitosa. Seguint la mateixa línia de la façana, i, encara que un xic més en l'aire, formant un sol cos amb ella, s'hi alça l'arc d'un portal que dona a un clos, en altres temps cobert, al menys en part, i que fóra sens dubte el lloc de sojorn, l'abric on es sopujarien els atletes que defensaven aquell cingle, i que és precisament d'on arrenca el caminet estimbadís per a pujar al cim. A un petit pla que es forma davant de l'Ermite convergeixen els dos únics camins que des La Puda l'un, i des del Collet de Sant Salvador, enfront de l'Estació de Vacarisses, l'altre, condueixen a aquell alterós tossal.

L'Ermite amb sa façana orientada quasi a NNW., amb un finestral senzillament elegant a la dreta, cegat fa alguns segles en fer la nova volta, i amb un campanar, en la forma dita d'*espadanya*, a sa esquerra, el portal en arcada, devingut rectangular per modificacions ulteriors, i amb ses pedres, com les de tot l'edifici, quadrades a cops de martell i afinades defora per l'intempèrie, ens recorda les construccions romàniques. Per a convèncer-se de què la Capella primitiva fou verament romànica, n'hi ha prou amb mirar el morter de picadiç del mur que dona al clos, la qual paret amida 1.20 metres de gruix, tenint-ne la oposada 0.80. Vegi's el plànol. És d'una sola nau, sens absis, per aprofitar més el local, de volta baixa, que en un principi seria sens dubte de canó, substituïda pels anys de 1604, en amenaçar ruïna, per la gòtica actual. La taula de l'altar i les dues grades que sostenen el Crucifix i els candeleros són d'obra, encara que coberts avui els graons per altres de fusta, i l'ara per un frontal movable de poc gust.

Lo més notable de la Capella és un preciós retaule, que deuria substituir a les pintures murals que de bell principi adornarien la paret testera, i que conservat en un sever altar d'ordre corinti, fet *ad hoc*

ens indica amb la vivesa de ses pintures, on l'artista gòtic deixà estampada sa inspiració, ésser del segle XV. Amida 2.15 metres d'alt per 1.80 d'ample, i consta de sis plafons, representant el central (que és de majors proporcions que els altres) al Diví Salvador assentat i amb l'actitud de beneir el món, que sustenta amb la mà esquerra, havent-hi en els angles de dit plafó les simbòliques representacions dels Sants Evangelistes que contemplen amb admiració beatífica la mística imatge del Salvador. En els plafons de mà dreta del Salvador, figura la Transfiguració del Senyor en el superior, i la llançada en l'inferior; de gran colorit el primer, i ple de misticisme l'altre, recollint l'ànima pietosa la preciosíssima sang que brolla del cor sacratíssim de Jesús; i en els de mà esquerra la vinguda de l'Esperit Sant damunt del Sagrat Col·legi Apostòlic, notable per ses figures riques d'expressió; i a la part inferior, la triomfant Resurrecció del Senyor, interessantíssima composició, de gran valor arqueològic per raó de l'indumentària militar de l'època, representada pels legionaris o soldats caiguts a terra, coronant el retaule la commovedora escena del Calvari. El pis inferior de dit retaule es divideix en cinc taules, més petites que les superiors, contenint la del mig la representació de l'*Ecce Homo* pintat amb molt de sentiment, juntament amb els atributs de la Passió, i en les dues de mà dreta s'hi veu l'Anunciació i Santa Barbra, i en les de l'esquerra Santa Agnès i una altra Verge, tal vegada Santa Cecília.

Altres joies de la Capella són: l'imatge molt antiga d'una Santa, que també es fa malbé per les humitats: un banc i un faristol elegants: la bacina de la capta amb el Sant de fusta i plat de llauna: un missal de l'any 1699 i un altre del 1795, a més dels ornaments i paraments de l'altar que guarda el Sr. Administrador en la veïna Vila d'Olesa. (1) Seria també sens dubte molt antiga la campana que penjà del campanar fins l'any passat en què unes mans sacrílegues s'atreïren a robar-la. Era molt sonora i d'un timbre molt alegre, i el seu tritlleig omplenava de joia a tot el volt, i fins traspassant la serra s'oïa de Torrella i de l'Urpina estant.

Per a servir aquestes restes de l'antigor allí com colometa boscada vivia anys enrera un sacerdot, i ara allí s'enlairen en sos dies vagorosos les ànimes enamorades de l'altura, i de l'aire oxigenat, i de

(1) Penja també del sostre de l'Ermita una llàntia ben distinta de la que ofrenà En Joan d'Austria, com veurem més endavant, la qual, atès son primitiu destí i segons la tradició, era de base rectangular.

la remor dels pins, i de l'ombra dels collets, i de la frescor dels cims; allà pugen els qui febles encara de maligna malaltia, amb l'ofrena a les mans, i amb els peus nusos, fan via pel mateix camí, per on un dia, en tornar de Lepant transitava En Joan d'Austria per a complir sa prometença al Salvador d'aquell Turó, qui s'aparegué llençant espases de foc envers els sarraïns per a lliurar-ne'n a la contrada, com de temps immemorial es canta en la següent estrofa:

«Salvador d'aquest veïnat
Vos declarau novament,
Quan amb foc i espasa ardent
Llançau al moro obstinat,
Quedant est Poble salvat
Amb tan singular favor.» (1)

Vicissituds i estat actual de l'Ermita

L'Abaciologi de Montserrat ens diu que son Prior En Bernat de Bach (2) als 17 d'agost de 1261 comprà a Bernat de Centelles per 4.500 maravedisos d'or el Castell (3) i Vila d'Olesa amb tots els seus termes; i que un altre Prior nomenat Jaume de Viver (4) va pagar a 5 de febrer de 1352 pels castells i Vila d'Esparreguera (5) la quantitat de 8.000 lliures, moneda catalana; de manera que tant si l'Ermita de Sant Salvador aleshores pertanyés eclesiàsticament com ara, a la Parròquia d'Olesa, com civilment a la demarcació d'Esparreguera, hi hagué un temps, que durà per segles, en què l'Ermita depengué *in totum* del Monestir, (6) si bé trobem després del 1352 que són els Concellers de Manresa, facultats sens dubte pels Abats del Montserrat, els qui elegeixen els obrers per administrar els bens de l'Ermita, fer les reparacions convenients i assistir als aplecs que els pobles dels voltants anualment hi celebraven.

L'heroi de Lepant, En Joan d'Austria, de pas per a visitar el Mont-

(1) Vegi's "Goigs en alabansa del Soberano Salvador, dit de las Espasas, terme de Esparreguera, Parròquia de Olesa de Montserrat." Barcelona—1863.

(2) "Nueva Historia de Montserrat", pel P. Crusellas, pàg. 393.

(3) Aquest Castell és el de Sant Pere Sacama el qual juntament amb la Capella va ésser ofrenat a la Verge de Montserrat a 8 de febrer del 970 pels esposos Wifred i Suïlla. Encara que Ramon Borrell l'hi prengué, sa esposa Ermesinda el retornà més tard al Monestir. V. N. H. de M. pel P. Crusellas, pàg. 486. Dins de la Vila d'Olesa hi ha un edifici molt antic, anomenat el Castell, on s'hi troben restes de fortificació. V. "Diccionario Geográfico" de Madoz. Vol. XII, pàg. 235.

(4) "Nueva Historia de Montserrat", pel P. Crusellas, pàgs. 395 i 486.

(5) Aleshores tenia solament de 15 a 20 cases. A l'any 872, En Carles el Calb havia donat la Vila d'Esparreguera als Monjos de Besalú. V. Madoz, Vol. VII., pàgs. 561 i 563.

(6) No és pas gens versemblant que els Olesans i Esparreguerins decidissin pel mitjà de les armes la possessió de l'Ermita de Sant Salvador, afavorint la sort, com diuen, als Olesans.

serrat on hi entrà el 18 de maig de 1572, pujà a l'Ermita de Sant Salvador de les Espases per a ofrenar (1) al Sant un dels artístics i valuosos fanals d'or (2) que duia en sa Capitana Alf-Bajà, i 13 banderoles de púrpura brodades d'or i plata que arrabassà als turcs en la gloriosa batalla que l'any anterior els havia guanyat en aigües de Lepant. Tant el riquíssim fanal com les precioses banderoles penjaven encara de les parets de l'Ermita de Sant Salvador a mitjans del segle propassat.

Ja de temps immemorial pugen a l'Ermita de St. Salvador al menys una vegada a l'any, acompanyats d'un Senyor Sacerdot per a celebrar-hi la Santa Missa, cada un dels pobles del voltant: Olesa, el diumenge següent al 6 d'agost, festa de la Transfiguració del Senyor; Vacarisses, el 29 del mateix mes, diada de Sant Joan Degollaci, i Esparriguera a mitjans d'octubre.

En 1604 els jurats obrers que assistiren a l'aplec de l'agost donaren compte de l'abandó en què es trobaven la Capella i edifici de Sant Salvador, que ja amenaçaven ruïna, al Consell Manresà, (3) qui en 22 d'agost del mateix any elevà ses queixes a l'encarregat de recollir les *lexes* (4) i rendes i aplicar-les a la restauració de dita Ermita i casal, i d'aleshores daten probablement les últimes obres d'importància que s'hi feren, entre altres, segons apar, les actuals voltes de la Capella en substitució de la romànica volta de canó.

Degut a la supressió dels censos i rendes que d'antic es cobra-

(1) Vegi's "Diccionario Unlversal de Francisco de P. Mellado". Vol. 30, pàg. 814, lletra P. Puda, Edic. del 1854.

(2) Era aquest fanal parió del què ofrenà a la Verge del Montserrat el mateix Joan d'Austria en el mes i any citats i que desaparegué de l'Església amb l'invasió del francès. D'ell diu la cançó popular:

"Fins setanta quatre llànties
Cremen davant de l'altar,
Fetes són de plata fina,
Menos una que n'hi ha (")
Que és la llàntia del rei moro,
Que mai l'han vista cremar.
Una nit la van encendre,
Un àngel del cel paria:
"Apagueu aquesta llàntia,
Sinó el món s'enfonsarà."

Per a més detalls, vegi's "Nueva Historia de Montserrat", pel P. Crusellas, pàgs. 107, 285, 480.

(3) Arxiu Municipal de Manresa, segons En J. Serret i Arbós.

(4) "Capbreu de les lexes fetes a Sant Salvador de les Espases". Arxiu Mun. de Manresa, J. Serret i Arbós.

(") Fóra millor dir:

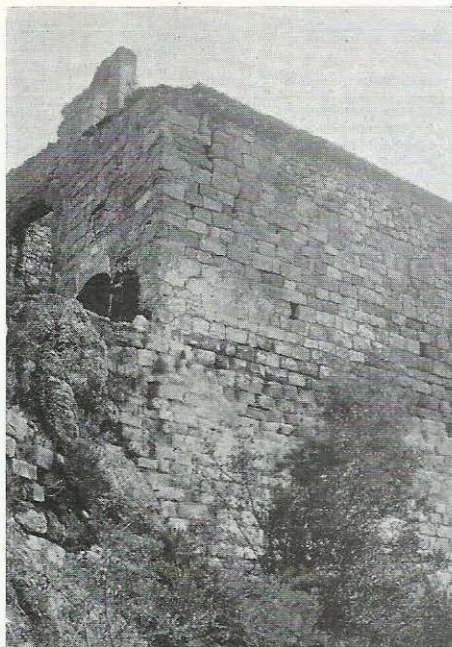
Fetes són de plata fina
Menys una d'or que n'hi ha,

que a ésser de metall ordinari no l'hauria furtada el gavatx. I d'or eren les dues, segons Lafuente en sa Història d'Espanya, Vol. XIII, pàg. 522.

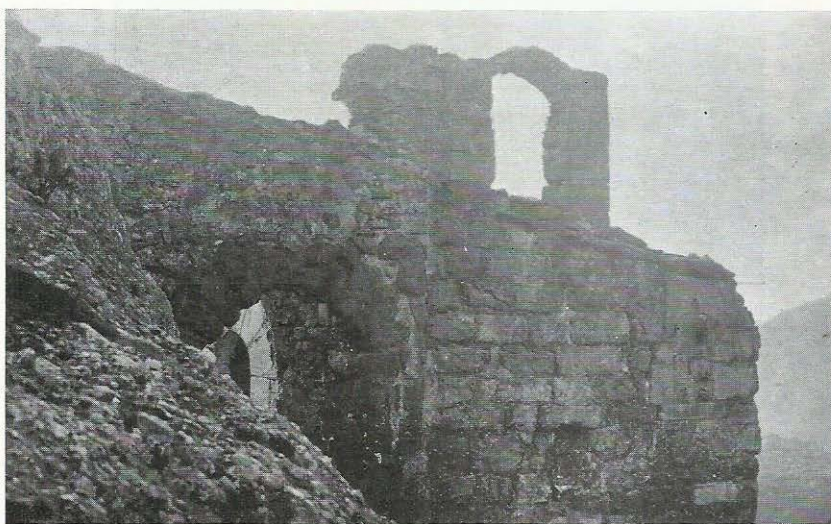
El retaule en son altar

Clixé J Reig

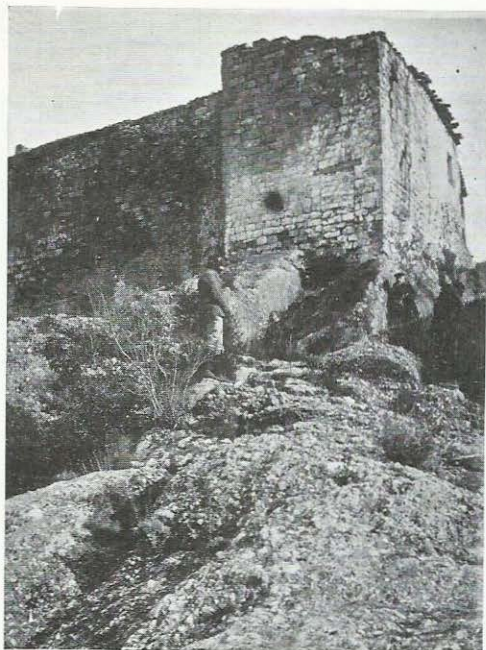
Façana i paret lateral de l'Ermita

Clixé J. Reig

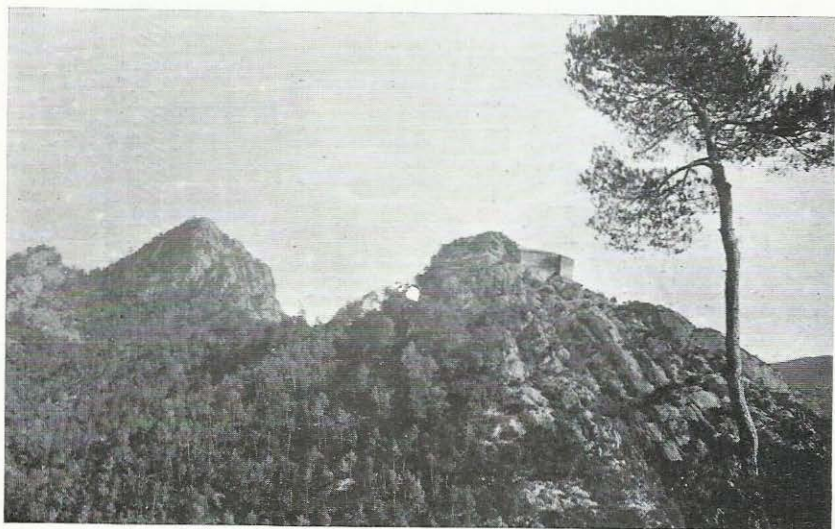
Arcades del Clos i del Cor de la Capella

Clixé J. Reig

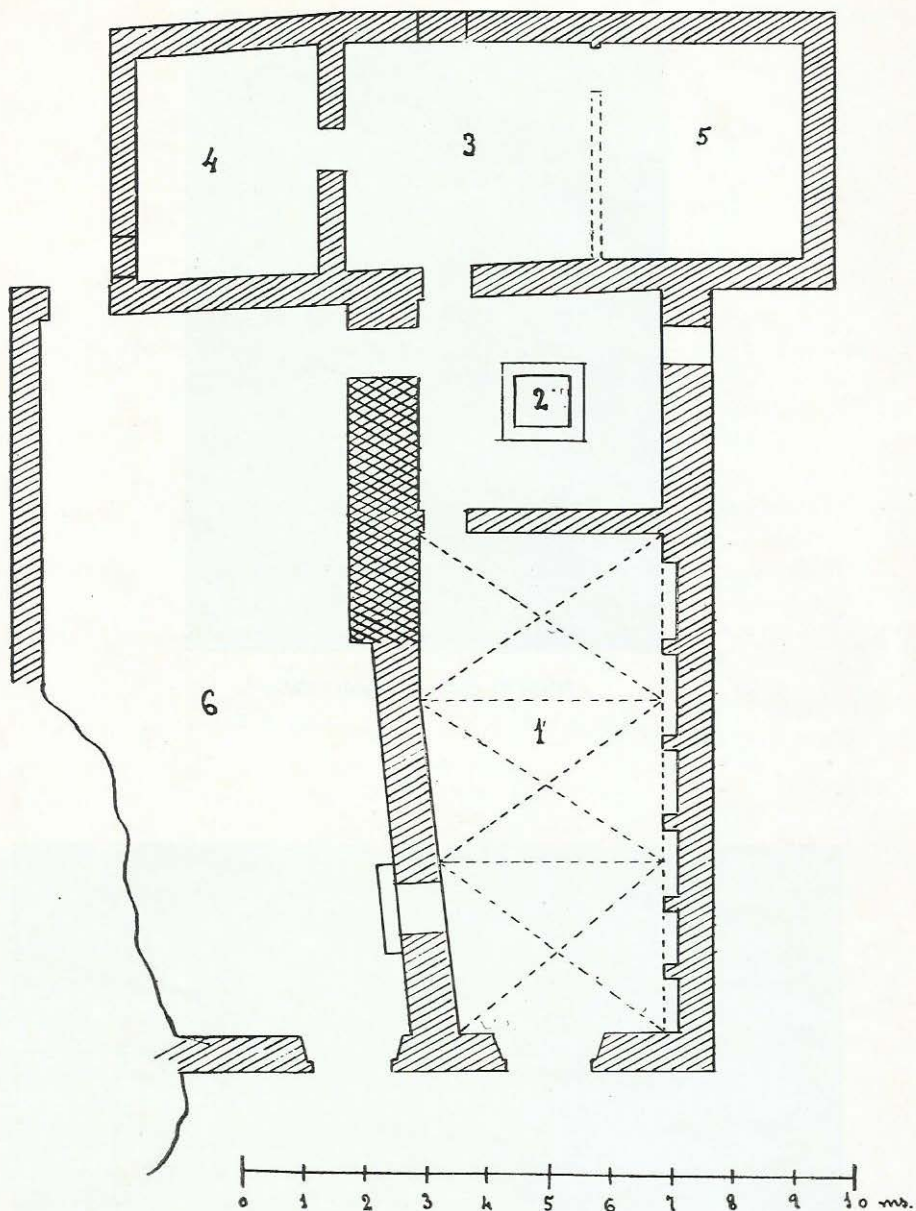
Vista de conjunt des del SW.

Clixé P. Gorina

Sant Salvador de les Espases des del Coll de Cabra

Clixé J. Reig

PLANTA DE SANT SALVADOR DE LES ESPASES

1. Ermita. - 2. Cisterna. - 3. Sala. - 4. Menjador. - 5. Cuina. - 6. Clos

Gràfic P. Gorina

ven per les *lexes* fetes a Sant Salvador pels seus devots, de molts anys a aquesta part no s'hi ha realitzat cap obra que valgués la pena, car els adobs de la paret lateral i del fons són insignificants davant dels estralls que el temps hi ha causat, de manera que tot aquell edifici, alçat a còpia de tants de sacrificis, fa verament llàstima, son estat és crític, deplorable.

Quant a l'Ermita, les aigües pluvials, pel mal estat de la teulada, estoven la volta, començant a despendre's les rajoles, mentre el morter de les parets totes bufades cau per terra; i com les humitats han fet malbé un dels més antics missals i els adornaments del retaule, malmetran aquest, si no s'hi posa un prompte remei.

En el quarto de la cisterna, a més d'haver-se després la finestra amb el seu marc, la paret que mira a migdia amenaça completa ruïna. descentrades en un espai d'uns quants metres quadrats les pedres que la formen; i així la poca aigua que baixa de la malmesa teulada, fent malbé la paret, es té de perdre per no arribar a rebre-la el tub que l'ha d'engolir per a dur-la a la cisterna. I quant a les dependències, basta dir que el sostre de la cuina ha caigut en part, no podent-se aprofitar res de lo que resta.

I davant de tanta runa i enderroc, ens hem de creuar de braços i hem de perdre el temps en estèrils lamentacions, contemplant impàvids com aquell monument que nostres pares amb tanta de suor construïren desapareix d'aquella muntanya per apatia nostra?

No, i mil vegades no; que si ell és el més preuat record de la fe de nostres avantpassats, si és un dels més bells monuments de la reconquesta en la terra nostrada, si a ell concorren en romeria tots els anys els pobles del voltant, si d'ell ens recordem en nostres tribulacions bo i fent promences al Salvador que des de tants de segles s'hi venera: aquell tresor no pot pas desaparèixer de nostra preuada i ferèstega muntanya.

I així com en 1604 el Consell de Manresa amb molt d'encert, *adreçà les coses*, com deia ell, *de Sant Salvador de les Espases*, avui les poden remeiar, freturosos com en són, l'il·lustrat Cura-pàrroco d'Olesa i el nou Administrador, entrenat amb la pràctica de molts anys en el servei d'alguns Sants de la Parròquia, i ara amb delit i nova sava en el de Sant Salvador. A llur veu, auguro jo que responen de seguit tots els pobles i masies del voltant amb tots els Centres Ex-

cursionistes de Terrassa, car ja en aquestes hores no manca qui disposat està per apanyar el mal camí que condueix a l'edifici, ni qui s'ofereix a traslladar tot el material necessari des d'Olesa a la Canal de Sant Salvador, ni qui amb excel·lent cavalleria el pugi fins a l'Ermita, ni tampoc falta qui, per amor al Sant, dongui totes les vigues precises per a la reconstrucció. Què manca, doncs? Començar a recollir almoines per a comprar material i pagar la mà d'obra. I fins per això es trobarà a cada poble un grup de devots del Sant disposats a trucar a les portes dels seus amics i, passant de casa en casa i de masia en masia, recaptar lo necessari per a què aquelles parets mig enrunades tornin a veure dies de glòria. A Terrassa, el Centre Excursionista, tan amant de les antiguitats de la terra, acostumat a salvar de les runes nostres tresors, tan bell estol del qual visità el 7 d'octubre aquella Ermita: i el novell Club Pirenenc, avesat en ses excursions d'alta muntanya a trepitjar tarteres, escalar pics alterosos, a conservar l'equilibri en les escarpades cingleres, i que tant es delectà també el 18 de novembre visitant aquells cimals: i la Secció Excursionista del Centre Social sempre disposada a secundar tota idea noble, artística, patriòtica, de lo qual mantes vegades n'ha donat proves... tots els Centres treballaran entre els seus socis i llurs famílies i amics seus i amants de la terra i devots de Sant Salvador de les Espases, per arreplegar un granet de sorra que des de l'arenys del Llobregat s'enlairi fins a l'Ermita ruïnosa. I així com les formigues durant l'istiu s'afanyen sens parar amagatzemant lo que deuen consumir durant la crua hivernada, nosaltres durant l'hivern recollirem tot quant s'ha de menester gastar durant la primavera i l'estiu per a renovar l'antiquíssima Ermita i Casal d'aquell turó, a fi què en els formosos dies de la pròxima tardor, quan tornin a esclatar les floretes que embalsamen l'ambient de les boscúries, i encara hi romanin els ocellets que saludin el vianant, ens poguem trobar tots els devots del Sant i amants de l'art i els qui senten pruija de les altures encinglerades, acoblats en aplec monstre amb tots els habitants de les masies i pobles veïns per dins i fora de l'Ermita i Casa restaurada, bo hi cantant joiosos com nostres avantpassats:

«Puix que tothom es gloria
de visitar eix Tabor:
oïu al qui en Vos confia,
oh sobirà Salvador».

EXCURSIÓ A MANLLEU

21 OCTUBRE 1923

Visita als tallers Serra S. A. i Forges del Ter

SÓN els tallers Serra únics a Espanya dedicats a la construcció de màquines nomenades *continues* per a la filatura de cotó, extenent-se avui en aquest ram, fent les auxiliars de ies mateixes, com manuars, cardes etc. Els tallers Serra són d'una regular importància i com sigui que la seva construcció és acurada, és molt fàcil pronosticar una ràpida progressió dels mateixos.

El predomini en aquest mercat, en ço que fa referència a les màquines per a la filatura de cotó, és d'Anglaterra, ocupant el primer lloc, entre altres, les marques Platt, Dobson i Heterington. Això i lo *estrangerats* que desgraciadament estem encara, han fet que la marca Serra fins ara no comenci a introduir-se en nostres fàbriques, gràcies a alguns fabricants benemèrits, que, a més d'alentar i protegir al senyor Serra, pregonen als seus amics els resultats i bon funcionament que s'obté amb la seva maquinària.

Al entrar als tallers, va semblant-nos entrar en un taller que podíem dir-ne vulgar, més a l'anar fent-nos càrrec del seu utilitatge, veiem en ell, no ja una cosa vulgar, sinó una tècnica especial adequada a cada eina per a convertir pessets completament parelles amb el màxim de rapidesa.

Ço que més va cridar-nos l'atenció, va ésser la secció de rectificar, composta de varies màquines, per a poguer rectificar pessets de totes les formes. Els tallers de fundició són també remarcables, així com la secció de pulir, on hi ha dues moles d'un diàmetre de més de dos metres.

Els senyors Farrés i Jensana, secretari i subdirector respectivament de la casa, ens feren abastament els honors, donant-nos tota classe de detalls i explicacions, i el senyor Serra a qui vàrem trobar

al sortir dels tallers, va donar-nos unes explicacions fent referència als seus tallers, que éssent com érem els visitants la major part de l'art del ferro, varen ésser-nos molt profitoses. Es el senyor Serra, home d'un 45 anys, i amb els grans coneixements que té i la tècnica que atresora, podem augurar, com dèiem més amunt, en un molt prompte engrandiment dels mentats tallers.

Les Forges del Ter és un taller propiament tal com el seu nom indica, dedicat exclusivament a forjar, en primer lloc, caragols de banc de manyà, i després altres pessets totes elles treballades amb el martinet, quines màquines són les principals de dits tallers. El seu propietari, senyor Carandell, va explicar-nos la manera com s'efectuava el treball i va dir-nos que dintre poc montaria uns forns per fondre pessets d'acer, per a poder dedicar-se a certes pessets que actualment vénen de l'estranger.

A la tarda vàrem visitar el cafè i cine «Edisson», propietat del senyor Serra, el qual va excedir-se per atendre'ns.

Vàrem despedir-nos dels senyors Serra, Carandell, Farrés i Jensa, retornant a nostra ciutat, després d'haver passat un profitós dia.

Nombre d'excursionistes, 19.

Vocal de l'excursió, Sr. Ramon Reig.

CRÓNICA

EXCURSIONS FETES.—Dia 25 de novembre.—Una vintena de socis concorregueren a l'anunciada per aquest dia a Martorell, Abrera, Rebato, Esparraguera i Olesa.

Dies 7, 8 i 9 de desembre.—Varis socis realitzaren la de Bagà, Coll de Jou, Alp i La Molina.

Durant els mateixos dies una dotzena de socis assistiren a la de Ribes, Caralps i Núria, havent de retornar pel mateix lloc degut a les fortes nevades caigudes aquells dies i al mal temps regnant, impeding també fer l'ascensió al Puigmal, com estava anunciat.

Dia 23.—En nombre de 18 socis foren els que portaren a cap la d' Ullastrell, Santa Maria de Villalba, Castell de Villalba, riu Llobregat i Olesa.

Dies 22 al 26.—En aquests dies es realitzaren les següents: A Puigcerdà, Bourgmadaime, Mont Louis, Font Romeu, Villafrance i Perpinyà.

A Camprodon, Setcases i Xalet-refugi d'Ull de Ter.

A Guardiola-Bagà, Gòsol, Coll del Verdet (repeu del Pedraforca), El Culler i Santuari de Gresolet, retornant per Coll de Bauma i Bagà.

Dia 30.—L'excursió anunciada per aquest dia a les Fonts Soleia i del Saüc, fou traspasada al dia 20 de gener i en son lloc es realitzà la que havia de tenir lloc en l'esmentat dia a Càn Pèlacs, Turó dels Obits, Coll de les Pinasses, Canal del Singlà, Font del Paller, Font de les Fugaroses, L'Escaleta, Coll Gabatx, Canal de Tanca i Avenc del Daví, assistint-hi una quinzena de socis.

Dia 1 de Gener.—Un afalagador èxit alcançà l'excursió a Mura que anyalment es porta a terme en aquesta diada, doncs sobradament quedà omplena la cabuda de l'auto-camió amb que enguany es feu la mateixa.

Dia 6.—Una quinzena de socis efectuaren la de Càn Oliveró i Càn Puig de Castellbisbal.

Dia 13.—12 socis foren els que anaren al Bosc de Càn Feu, Església romànica de Barbarà, Ermita de Sant Pau de Ruisec i St. Cugat.

També durant la primera quinzena del present mes de gener, varis socis han realitzat una excursió per la regió pirenenca francesa. Sortiren en direcció a La Molina i Puigcerdà i, des d'aquest últim poble, es traslladaren a Mont Louis, Les Bulloses, El Carlit, Perpinyà, Toulouse i finalment al centre d'esports d'hivern, Luchon-Superbagnères.

ACTES I NOVES.—De l'Associació d'Arquitectes de Catalunya, havem rebut el valuós anuari que publiquen, per quina ofrena restem agraïts i no cal dir que amb gust hi farà l'intercanvi el nostre ARXIU.

—Per la Junta de la Secció Excursionista de la Fraternitat Republicana, fórem atentament convidats a l'acte del repartiment de pre-

mis als guanyadors dels concursos i proves atlètiques celebrades amb motiu de la seva Festa de Germanor al Guitart. Una delegació hi assistí en nom del Centre.

—Ha sigut nomenada una comissió per a que estudiï la possibilitat d'organitzar la projecció d'una o varies pel·lícules relacionades amb l'excursionisme. Actualment s'estan fent les gestions necessàries i sembla un fet el que pugui portar-se a terme aquest acte, del qual ja se'n donaran a conèixer tots els detalls oportunament.

SECCIÓ D'ATLETISME —*Atletisme de Muntanya*. — Mentre un bon grapat d'amics, practicant l'atletisme propiament dit, sens deixar, però, de banda les excursions pels bells indrets de nostra terra, assoleixen als concursos que recentment han pres part una classificació honrosa i esperançadora; altre grup d'entusiastes de la Secció vénen desenrotllant una tasca que molt bé podem nomenar d'atletisme de muntanya, i que a molts, no ho dubto, els semblarà feixuga i temerària. L'escalament d'espadats rocosos, l'ascensió a un turó, verge de la petja humana, i que per molts anys ha vingut considerant-se gaire bé com inaccessible, per haver-se intentat de batre'l amb resultat negatiu, no cal pas negar-ho que és una tasca difícil i arriscada, però d'això a titllar-la de bogeria o temeritat, hi va un món de diferència.

En aquestes ascensions hi ha cert nombre de perills però si els qui les realitzen posseeixen un profund coneixement de les coses de la muntanya, i, a més de llur pràctica muntanyenca, hi uneixen les avantatges d'una tècnica conscient i raonada, llavors aquells perills queden reduïts al mínim i resten plenament compensats al lograr l'objectiu. Aquell cos que tremola, tot fent una contracció titànica per abastar el darrer graó de la penosa escalada, a l'arribar al cim al espadat queda envaït d'un goig íntim, inexplicable als demés, perquè no està en explicar-ho, l'emoció i el goig, sinó en viure-ho.

Es de raó natural que les persones ja entrades en anys, i per tant amb més experiència, vegin generalment en totes les coses dels joves, mil defectes i perills, però que aquesta tasca nobilíssima pugui ésser bescantada per excursionistes joves, és cosa que no ho puc capir. Així aquell egoista que és incapaç de portar a cap una gesta qualsevol per raó de llur manca de disposició o, més que res, de preparació, al llençar una calúmnia carregada d'enveja dirigida al seu con-

trincant serè i valerós, no fa res més que fixar-se ell mateix el nivell de llur valoració espiritual.

I per fer punt a n'aquest modest comentari, em sembla del tot oportú, repetir una frasse d'un alpinista francès el comandant Gaillard, prologant un interessant llibre sobre alpinisme acrobàtic: «Per fer certes bogeries, amics, cal tenir un cervell perfectament equilibrat.»—I. S. P.

—El dia 16 de setembre, es portà a cap l'ascensió a Les Castellas de Càn Torras.

—La interessant roca del Cavall (coneguda per roques de Càn Robert), fou petjada per primera vegada el dia 23 de novembre, per nostre consoci En J. Abelló.

—El dia 30 de Novembre, el Puig Gabatx, sens gaires dificultats, va escalar-lo el grup de la Secció.

—El llegendari Turó de les Set Cabres, fou igualment petjat per primera volta, el dia 1 de gener, portant la capdevantera En Abelló.

—I finalment, el dia 13, també per primera vegada, varen assolir, els nostres, l'aspre Turó del Cavall Bernat de la Vall.

—Organitzat per aquesta Secció d'Atletisme: El dia 16 de desembre passat es celebrà el I Campionat local de Cursa a peu-Volta a Terrassa, (estava anunciat pel dia 2, però a causa del mal temps, va aplassar-se llur celebració). Per donar una breu impressió de l'èxit que obtingué aquesta prova i de l'entusiasme que despertà, cal consignar que els inscrits fóren en nombre de 43, dels quals prengueren la sortida 37, i es classificaren 32.

Els primers llocs foren obtinguts per F. Rocabert, de la «Juventud Tarrasense», en 24 m., 24 s., 3/10. A Meca, de la «J. Santperenca» i V. Fraga, de la nostra Secció.

El recorregut era de 6 i $\frac{1}{2}$ kms. aproximadament. Es reberen importants premis, donatius de les entitats deportives i excursionistes de la ciutat, així com també d'una formosa copa del Batlle En Josep Preixa.

Nostre car amic i consoci, el novell artista egarenc, En Josep Rigol, amb un refinat gust que l'honora, va dibuixar un magnífic pergamí, títol de campió local.

—A la cursa «Gran Premi Jean Bouin», organitzada per «La Jornada Deportiva», i que es celebrà a Barcelona, el prop passat dia 6, hi prengueren part 6 membres d'aquesta Secció, i obtingueren una bona classificació, més si tenim en compte, que la lluita es presentava aferrissada i disputada pels millors corredors catalans. Encar que la F. C. d'A. va considerar als nostres amics, com «juniors», per haver pres part al I. Campionat local (Volta a Terrassa), ells no eren altra cosa que «neòfits», i així En Fraga, amb el núm. 41 de classificació, d'entre els 99 classificats i dels 117 que prengueren la sortida, hauria guanyat el primer lloc de neòfits. Oscó, Giera, Aligué, Raventós i Morrells, obtingueren els núms. 47, 60, 62, 73 i 93 respectivament.

—Nous contingents de socis, han vingut ha engroixir les llistes de la Secció, i gairebé tots ells, són nous elements en el nostre Centre.

ANUNCI D'EXCURSIONS

SUBSTITUCIO DE LA FULLA I DE L'ANY XIV

DIA 3 DE FEBRER

EXCURSIÓ A CERVELLÓ

Visita a les fàbriques de vidre Mensa

Sortida, a les 6 del mati, pels F. C. de Catalunya.—Presupost, 4'80 ptes.—Portar-se les provisions.—Inscripció: dia 29 de Gener.—Vocal: Josep Masdeu.

DIA 10 DE FEBRER

Excursió a La Pola, Coll de Tanca, Coma d'En Vila, La Mata, Font d'Estenalles, Turó de Montcau, Coll d'Eres, Canal del Bosc i Can Pélacs

Sortida, a les 5 del matí, amb provisions.—Preparatòria, dia 8.—Vocal, Joan Font.

DIA 17 DE FEBRER

EXCURSIÓ A LA CONRERIA

**Mongat, Tiana, La Conreria, Sant Fost de Capcentelles,
Martorelles i Mollet.**

Sortida, a les 6 del matí, pel tramvia elèctric.—Fortar-se les provisions.—Pressupost, 4'50 ptes.—Inscripció, dia 15.—Vocal, Jaume Grierà.

DIA 24 DE FEBRER

Excursió a Can Torres, Gorc del General, Mal Pas de Can Torres, Turó del Muronell, Avencs del Muronell, Font de la Penyora, Sot de la Carda i retorn pel Girabau, Rossos i Muntanyeta de Can Salas.

Sortida, a les 5 del matí.—Cal portar-se la minestra.—Preparatòria, dia 22.—Vocal, Josep Alavedra.

DIA 2 DE MARÇ

Excursió a la muntanya de Sant Llorenç

Preparatòria, el divendres dia 29 de Febrer.

DIA 9 DE MARÇ

Excursió al Castell de Sardanyola, per les Serres de Galliners i Can Camps.

Sortida, a les 5 del matí a peu i retorn amb tren.—Provisions per tot el dia.—Inscripció, divendres dia 6.—Vocal, Evarist Rigol.

DIA 16 DE MARÇ

Excursió a Olesa, Coves del Patracó i Esparraguera

Sortida, amb el tren de les 7 del matí, fins a l'estació d'Olesa.—Pressupost, 1'40 ptes.—Caldrà portar-se les provisions.—Inscripció, el divendres dia 14.—Vocal, Josep Reig.

DIA 19 DE MARÇ**Excursió a l'Obac, Font de la Portella, Rellinàs, Can Códol i Vacarisses**

Sortida, a les 5 del matí i tornada amb tren des de l'estació de Vacarisses.—Proveïts per tot el dia.—Preparatòria, divendres dia 14.—Vocal, Joan Marimón.

DIA 23 DE MARÇ**Excursió a Can Marcet, Can Robert, Can Pobla, Camí del mal pas, Co-va del Drac, Santa Agnès, Les Arenes, Sant Feliu del Recó, El Girabau, Collet de Can Torres, Font de la Tartana i Matadepera.**

Sortida, a les 5 del matí.—Portar-se provisions.—Preparatòria, dia 21.—Vocal, Casimir Julià.

DIA 30 DE MARÇ**EXCURSIÓ AL PRAT DEL LLOBREGAT****Estació Marconi, camp d'Aviació i Granja La Ricarda**

Sortida de Terrassa amb el tramvia de les 8 del matí, de Barcelona (Passeig de Gràcia), a les 9'30, arribant al Prat a les 9'52.—Inscripció i sessió preparatòria, dimarts dia 25.—Pressupost, 4'50 ptas, viatges de tren.—Vocal, Pau Gorina.

NOTA.—Es prega als socis que tinguin la iniciativa d'alguna excursió, se serveixin traspasar-la al President de la Comissió Organitzadora d'Excursions.

FÀBRICA

DE

TEULES

PLANES

TIPUS MARSELLA, MARÇA

SEGUES, DONADEU I C.^a

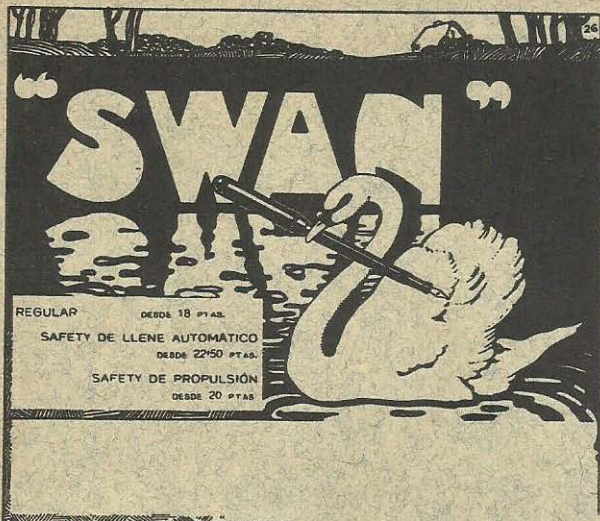
DESPATX: Font-vella, núm. 1

Teléfon, 6137

FÀBRICA: San Marian, núm. 193

Teléfon, n.º 6085. - TERRASSA

: Garantim la resistència i color vermell :

Plomes estilo-
gràfiques de les
millors marques

Llibres de ciència. -

Diccionaris. - Ob-

jectes d'escriptori

CASA COSTA

TOPETE, 98

LLIBRERIA

TERRASSA

Màquina d'Escriure

L. C. Smith & Bros

Abonaments per a la con-
servació i reparació de
tota classe de màquines
: : : d'escriure : : :

L.C. SMITH & BROS.

DEPOSITO GENERAL

Quarley
Rda. SAN PEDRO, 25
BARCELONA
APARTADO, 196

BOLAS
de ACERO
EN EL CARRO

BOLAS de ACERO
EN EL SEGMENTO
DE MAYÚSCULAS

BOLAS de ACERO
EN TODAS LAS PALANCAS

HE
AQUÍ EL
SECRETO DE LA
SUPERIORIDAD, RE-
SISTENCIA Y SUAVIDAD
DE LA INCOMPARABLE

SILENCIOSA

L.C. SMITH & BROS.

Fàbrica de Calçat. - Especialitat en el d'excursionista

☞ CASAS I GIRALT ☞

SANT GENÍS, 15

TERRASSA

JOIERIA I RELLOTGERIA
BISUTERIA I ÒPTICA

COPEs ESPORT

Josep Balada

Teléf. 6399. - Font-vella, 19. - Palla, 2

Taller de Construcció i Reparació de tota classe de maquinària

VENDA I LLOGUER D'AUTOS

Servei permanent per a tots els punts

Muntaner i Llonch

Telèfon: 5694

GARATGE «CERVANTES»

Taller de reparacions d'automòbils.

Automòbils «Hispano-Suiza». - Agència de **BALLET I BOFILL S. en Cta.**

Francesc Devant

Telèfon, 6491

TERRASSA

Casa Batlles

Constructor de mobles de luxe i senzills, d'encàrrec

Taller de construcció: **GOLETA, 5 (RAVAL)**, enfront de la Plaça del Mercat.

TELÈFON, 6070

Exposició tots els dies de 6 a 8:

RASA, NUM. 101

EL BARATO

Tallers i Magatzems de Mobles. - Vendes a plaços, al comptat i major.

RAMON ARTIGAS

Creuat, 17. - Telèfon, n.º 6269

EXPEDICIONS A PROVÍNCIES

MOBLES
DELUXO
Y: TAPIS
SERIA:

FUSTE
RIAYFA
BRICAB
SERRAR

Despatx:

Sant Pere, 40

Tallers:

Galileo

ULLÉS I C. A

Passeig, 5 i 7. - Telèfon, 6321

AGÈNCIA

Ford
EL AUTO UNIVERSAL

ARXIU

ES REPARTIX DE FRANC ALS SE-
NYORS SOCIS DEL CENTRE EXCUR-
SIONISTA DE TERRASSA

SUSCRIPCIO: TERRASSA, 9 pessetes anyals

FORA, 10 » »
